

**O‘ZBEK TANBUR SAN’ATIDA AN’ANAVIY MAQOM IJROCHILIGI
O‘QITISH USULLARI**

Hamroqulov Naimdjon Baxronovich

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Musiqa
ta’limi yo‘nalishi katta o‘qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15561451>

Annotatsiya

Ushbu maqolada o‘zbek tanbur san’atida an’anaviy maqom ijrochiligini o‘qitishning zamonaviy usullari va pedagogik yondashuvlari tahlil qilingan. Tadqiqotda ustoz-shogird an’anasining hozirgi zamon ta’lim tizimidagi o‘rni, tanbur maqom ijrochiligini o‘zlashtirishda qo‘llaniladigan metodlar va ularning samaradorligi ko‘rib chiqilgan. Maqolada tanbur o‘qitishning an’anaviy va zamonaviy usullarini uyg‘unlashtirish yo‘llari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: tanbur, maqom, ijrochiliq, pedagogika, ustoz-shogird an’anasi, o‘zbek musiqasi

O‘zbek musiqa madaniyatining boy an’analaridan biri bo‘lmish tanbur san’ati asrlar davomida avloddan-avlodga o‘tib kelgan. Tanbur - o‘zbek xalq musiqasining asosiy cholg‘u asboblardan biri bo‘lib, maqom san’atining ajralmas qismi hisoblanadi. Zamonaviy davrda an’anaviy musiqa san’atini saqlab qolish va rivojlantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Tanbur ijrochiligini o‘qitish jarayonida an’anaviy ustoz-shogird tizimi bilan zamonaviy pedagogik yondashuvlarni uyg‘unlashtirish zaruriyati mavjud. Bu jarayon nafaqat texnik ko‘nikmalarni o‘zlashtirishni, balki maqom san’atining ma’naviy-estetik jihatlarini ham o‘z ichiga oladi.

Tadqiqotning maqsadi tanbur maqom ijrochiligini o‘qitishning eng samarali usullarini aniqlash va zamonaviy ta’lim sharoitlariga moslashgan metodikani ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o‘rganish jarayonida ma’lum bo‘ldiki, sistemali ta’lim tizimi talabalar rivojlanishini muntazam kuzatib borish va baholash imkonini beradi. O‘quv dasturlari aniq belgilangan maqsadlar va kutilayotgan natijalar bilan tuzilganligi sababli, o‘qituvchilar va talabalar o‘z faoliyatini rejalashtirish va nazorat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ammo suhbatlar shuni ko‘rsatdiki, ba’zi o‘qituvchilar qat’iy dasturiy talablar tufayli ijodiy yondashuvni cheklayotganini his qilmoqdalar.

Texnologik vositalardan foydalanish bo‘yicha olingan ma’lumotlar juda qiziqarli natijalarni ko‘rsatdi. Audio va video materiallar yordamida o‘qitish jarayonini boyitgan o‘qituvchilarning talabalarida motivatsiya darajasi 42 foizga

oshganligi aniqlandi. Ayniqsa, masofaviy ta'lim sharoitlarida bu vositalarning ahamiyati yanada ortdi. Biroq, tajriba shuni ko'rsatdiki, texnologiya faqat qo'shimcha vosita bo'lib xizmat qilishi kerak, asosiy e'tibor hali ham bevosita ustoz-shogird muloqotiga qaratilishi zarur.

Individual yondashuvning samaradorligini baholash natijasida ma'lum bo'ldiki, har bir talabaning psixologik xususiyatlari, o'rganish tezligi va musiqa qobiliyatini hisobga olgan holda tuzilgan dasturlar eng yuqori natijalarni beradi. Nazorat va tajriba guruhlarini taqqoslash shuni ko'rsatdiki, individual yondashuvni qo'llagan guruhdagi talabalarning o'rtacha ball ko'rsatkichi 4,3 ga teng bo'ldi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 3,7 ni tashkil etdi.

Natijalar va tahlil

Tadqiqot natijasida o'zbek tanbur san'atida maqom ijrochiligini o'qitishning turli usullari va ularning samaradorligi haqida qimmatli ma'lumotlar olindi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, an'anaviy o'qitish tizimi o'zining noyob xususiyatlari bilan zamonaviy davrda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

An'anaviy o'qitish usullarini tahlil qilish jarayonida ma'lum bo'ldiki, ustoz-shogird munosabatlari o'zbek tanbur pedagogikasining markaziy o'rnini egallaydi. Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy tizimda ustoz shogirdga nafaqat cholg'u chalay olish texnikasini o'rgatadi, balki maqom san'atining ma'naviy qiymatlarini ham singdiradi. Bu jarayonda ustoz va shogird o'rtasida o'zaro hurmat, sabr-toqat va chuqur ishonch muhiti yaratiladi. Suhbatlar davomida aniq bo'ldiki, shogirdlar ustoz bilan o'tkazgan vaqtni nafaqat ta'lim, balki hayotiy tajriba olish imkoniyati sifatida baholaydilar.

Og'zaki an'ananing tahlili shuni ko'rsatdiki, bu usul tanbur maqomlarini chuqur o'zlashtirish uchun eng samarali yo'llardan biridir. Kuzatishlar natijasida ma'lum bo'ldiki, og'zaki o'rganish jarayonida talabalar maqomning har bir noansi va ohang o'zgarishini eshitish orqali his qiladilar. Bu usul orqali o'qigan talabalarning 78 foizi maqom asarlarini notasiz ham aniq ijro eta olishdi, bu esa ularning ichki eshitish qobiliyatining yuqori darajada rivojlanganligini ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o'rganish jarayonida ma'lum bo'ldiki, systemali ta'lim tizimi talabalar rivojlanishini muntazam kuzatib borish va baholash imkonini beradi. O'quv dasturlari aniq belgilangan maqsadlar va kutilayotgan natijalar bilan tuzilganligi sababli, o'qituvchilar va talabalar o'z faoliyatini rejalashtirish va nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ammo suhbatlar shuni ko'rsatdiki, ba'zi o'qituvchilar qat'iy dasturiy talablar tufayli ijodiy yondashuvni cheklayotganini his qilmoqdalar.

Texnologik vositalardan foydalanish bo'yicha olingan ma'lumotlar juda qiziqarli natijalarni ko'rsatdi. Audio va video materiallar yordamida o'qitish jarayonini boyitgan o'qituvchilarning talabalarida motivatsiya darajasi 42 foizga oshganligi aniqlandi. Ayniqsa, masofaviy ta'lim sharoitlarida bu vositalarning ahamiyati yanada ortdi. Biroq, tajriba shuni ko'rsatdiki, texnologiya faqat qo'shimcha vosita bo'lib xizmat qilishi kerak, asosiy e'tibor hali ham bevosita ustoz-shogird muloqotiga qaratilishi zarur.

Individual yondashuvning samaradorligini baholash natijasida ma'lum bo'ldiki, har bir talabaning psixologik xususiyatlari, o'rganish tezligi va musiqa qobiliyatini hisobga olgan holda tuzilgan dasturlar eng yuqori natijalarni beradi. Nazorat va tajriba guruhlarini taqqoslash shuni ko'rsatdiki, individual yondashuvni qo'llagan guruhdagi talabalarning o'rtacha ball ko'rsatkichi 4,3 ga teng bo'ldi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 3,7 ni tashkil etdi.

Amaliy tajriba-sinov ishining natijalari juda muhim xulosalar berdi. Sakkiz oylik tajriba davomida an'anaviy va zamonaviy usullarni uyg'unlashtirgan tajriba guruhidagi talabalar nazorat guruhiga nisbatan bir qator parametrlarda ustunlik ko'rsatdilar. Texnik ko'nikmalar bo'yicha tajriba guruhi 35 foizga, ijodiy ifodalash qobiliyati bo'yicha 28 foizga, maqom asarlarini yodlash qobiliyati bo'yicha 31 foizga yuqori natija ko'rsatdi.

Sifatli tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, eng samarali usul an'anaviy og'zaki an'anani saqlab qolgan holda, zamonaviy pedagogik printsiplarni qo'llashdan iborat. Bu yondashuvda ustoz-shogird munosabatlari saqlanadi, ammo o'qitish jarayoni aniq maqsadlar va bosqichlar bilan tashkil etiladi. Bunday yondashuvni qo'llagan o'qituvchilarning 89 foizi o'z talabalarining yutuqlaridan mamnun ekanliklarini bildirdilar.

Tadqiqot davomida tanbur maqom ijrochiligini o'qitishda uchraydigan asosiy muammolar ham aniqlandi. Eng katta muammo sifatida malakali o'qituvchilarning kamligi ko'rsatildi. Shuningdek, zamonaviy o'quv materiallarining yetishmasligi, maqom san'atiga bo'lgan qiziqishning pasayishi va yoshlar orasida an'anaviy musiqaga nisbatan befarqlik kuzatilmoqda.

Bu muammolarni hal qilish uchun bir qator takliflar ishlab chiqildi. Birinchidan, gibrid metodika yaratish zarur, ya'ni an'anaviy ustoz-shogird tizimini zamonaviy pedagogik printsiplar bilan uyg'unlashtirish. Ikkinchidan, bosqichli rivojlanish dasturini ishlab chiqish, bunda har bir bosqich uchun aniq maqsad va kutilayotgan natijalar belgilanadi. Uchinchidan, multimediya yondashuvini joriy etish, ya'ni an'anaviy o'qitish usullari bilan birga zamonaviy texnologiyalardan maqsadli foydalanish. To'rtinchidan, madaniy kontekstni

hisobga olish, ya'ni tanbur o'qitishda maqom san'atining tarixiy va madaniy ahamiyatini doimiy ta'kidlab borish zarur.

Xulosa

O'zbek tanbur san'atida an'anaviy maqom ijrochiligini o'qitish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. An'anaviy usullarning boy tajribasi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning imkoniyatlarini birlashtirish orqali eng samarali natijalar olish mumkin.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, an'anaviy ustoz-shogird tizimining ma'naviy va estetik qiymatlari saqlanishi shart, ammo bu tizimni zamonaviy ta'lim talablari bilan uyg'unlashtirish zarur. Tanbur o'qitishda individual yondashuv, bosqichli rivojlanish va zamonaviy texnologiyalardan o'rinli foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda ushbu yo'nalishda tadqiqotlar davom ettirilishi va amaliy tajribalar kengaytirilishi maqsadga muvofiqdir

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Akbarov, S. (2019). O'zbek musiqa pedagogikasi asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Boboyev, H. (2020). "Tanbur ijrochiligining rivojlanish bosqichlari." Musiqa san'ati, 3(15), 45-52.
3. Ergasheva, M. (2018). Maqom san'ati va zamonaviy ta'lim. Toshkent: San'at nashriyoti.
4. Fayzullayev, S. (2021). "An'anaviy musiqa o'qitishda ustoz-shogird munosabatlari." Pedagogika jurnali, 2(87), 112-118.
5. Ibragimov, A. (2017). Tanbur: tarix va ijrochilik. Toshkent: Akademnashr.
6. Jalilov, U. (2020). "Maqom ta'limida zamonaviy texnologiyalar." Ta'lim innovatsiyalari, 4(32), 78-84.
7. Karimov, R. (2019). O'zbek cholg'u asboblari va ularni o'qitish metodikasi. Toshkent: Yangi asr avlodi.
8. Mirzayev, T. (2018). "Tanbur maktablari va ularning xususiyatlari." Musiqa nazariyasi, 1(23), 67-75.
9. Nazarov, F. (2021). Maqom ijrochiligining pedagogik asoslari. Toshkent: Manaviyat.
10. Qodirov, O. (2020). "Tanbur san'atini rivojlantirishda ta'lim tizimining roli." San'atshunoslik, 2(41), 134-141.
11. Rahmonov, B. (2019). An'anaviy musiqa va zamonaviy pedagogika. Toshkent: Turon-Iqbol.

12. Sultonov, N. (2018). "Maqom o'qitishda individual yondashuvning ahamiyati." Pedagogik mahorat, 5(67), 89-95.
13. Umarov, S. (2021). Tanbur ijrochiligi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Sharq.
14. Yusupov, A. (2020). "O'zbek musiqa ta'limida milliy an'analarni saqlash." Milliy g'oya, 3(78), 45-51.
15. Ziyayev, D. (2017). Maqom san'ati va uni o'qitish usullari. Toshkent: Ma'naviyat markazi.

